

N. IORGA

TREI LECȚII DE ISTORIE

DESPRE ÎNSEMNĂTATEA ROMÎNILOR
ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

ȚINUTE PENTRU

A. S. R. Principele Carol

LA

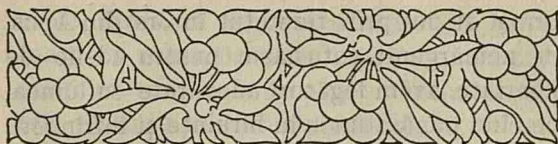
Deschiderea Cursurilor de vară
din Vălenii-de-Munte

VĂLENIÎ-DE-MUNTE

EDITURA SOCIETĂȚII „NEAMUL ROMĂNESC“

1912

LECTȚIA I-IV.

Sîntem noi oare un neam miluit, ocrotit, cruțat, merit să cerem rugîndu-ne și să imităm umilindu-ne? Sau, din cel mai depărtat trecut al nostru, am avut de îndeplinit în acel rost al lumii pe care-l cercetează istoria universală, o sarcină de pe urma căreia ni vin drepturi pe care se cuvine, nu numai să le amintim la anume prilejuri și în anume cărți, ci să le coborîm în conștiința națiunii întregi?

Dar, întâi, de unde să începem?

Mulți încep rosturile noastre de la Traian, descălecătorul cel d'întăi, ori de la întemeierea Domniilor, în Argeș și în Baia. Alții se coboară mult mai aproape de astăzi: li se pare că numai de la 1848, cînd am fost

prinși și noi, prin tineretul întors din Apus, de nemărgenit entusiasm pentru ideile de libertate, avem legături adevărate cu lumea, pe cînd până atunci, în biruințe și înfrîngerî, stătusem mai mult la o parte de dînsa. Deosebite vederî, deosebite ocupații și mai ales deosebite interese.

Cînd e vorba de trecutul nostru, românesc, pornim, firește, de la întemeierea neamului Romînilor, de și aici nu se poate statornici un anume an ca punct de plecare. Dar popoarele și ele moștenesc drepturi, și pot fi vrednice de aceste drepturi mai ales cînd se dovedesc în stare să sprijine povara de datorii ce pleacă din acestea. Și de la drepturile celor mai vechi înnaintași ai noștri putem pleca pentru a recunoaște legăturile noastre cu mediul în mijlocul căruia am stat și cu dezvoltarea omenirii în genere.

Sîntem, prin cei mai depărtați strămoși ai noștri, mai vechi aici decît Roma, ba mai vechi decît oricine: culturile primitive, ale căror urme se desgroapă, se pun în lumină, se interpretează astăzi, sînt ale noastre prin cea mai firească moștenire, și condițiile de viață ca și îndeletnicirile artistice ale poporului nostru în stratele lui adînci, bune păstrătoare de datinî, o dovedesc. Încă de

acolo, din acel neguros trecut care se so-
coate cu mileniile putem porni lungul fir al
ursitelor noastre, și în el ni putem descoperi
cele d'întăiū motive de mîndrie.

Înnaintea Grecilor și a Romanilor și alte
civilizații aū fost în Europa. O pătură mai
veche de autohtonī aū răscolit întăiū țerna
și aū așezat bolovaniī uriașelor clădiri în
legătură cu stăpîniri și lupte pe care nu le
mai putem cunoaște. În Apus, Iberi, Galī,
Etruscī; în Răsărit, Pelasgi, Traci, Iliri, toate
neamuri bătrîne care s'aū putut uni cu
Romaniī și Greciī dînd nații și culturi care
nu aduceaū odată cu ivirea lor sfărîmarea
formelor politice și culturale din lumea an-
tică, cum s'a întîmplat mai târziu cu Ger-
maniī, cu Slaviī.

Pe Iliri, în mai mică măsură, căci ei se
întindeaū către Marea Adriatică până la
Pad, trecînd prin Ținutul Heneților, străbu-
niī Venețienilor de astăzi, pe Traci mai
ales trebuie să-ī recunoaștem ca strămoși
aī noștri, Rominiī din aceste părți ale Du-
nării, unde s'a strîns, într'un moment ho-
tărîtor al luptelor ei pentru existență, nația
noastră. Seminție numeroasă, vitează, rîv-
nitoare către cele înnalte, însetată de jertfe,
aplecată către vijeliile războinice, către ma-

rile rătăcirii îndrăznețe peste munți, peste
rîuri și mări. Aū avut Dunărea pe amîn-
două malurile până la cele mai înguste din
văile Carpaților înnați, aū avut pădurile,
poienile, șesurile, până în marginea orașe-
lor grecești ce se ridicaū de-asupra Mării,
aū avut platourile Asiei Mici, unde Misī,
Paflagoni, Bitinieni erau Traci tot așa de
adevărați ca și Odrisi, Geții și Dacii Eu-
ropei. De la dînșii, cari aū dat, fără îndo-
ială, civilizației grecești elementele rodnice
cu care s'a putut ajunge, prin îndelunga
prelucrare a unor spirite ascuțite, la filo-
safia lui Platon, la drama lui Sofocle și la
statuile lui Phidias, avem cea mai mare
parte din sîngele nostru iute, cu zvîcniri
îndrăznețe, din dorul nostru de alte ceruri,
din nemărgenita noastră pornire de a ni
pierde ființa pentru un scop mai presus de
dînsa. De la dînșii, cari aū păstrat totdea-
una tradiții sfinte, în viața casnică, în viața
de războinică, ca și în cult, în artă, avem
cea mai mare parte din superstițiile noas-
tre populare, care *nu sînt* italice, din obi-
ceiurile noastre păstorești și agricole, din
gustul nostru în veșmînt, din normele sim-
plei frumuseți care a fost căutată totdeauna
și adese ori atinsă în viața satelor noastre.

Dar nu numai aice se oprește meritul ce putem reclamă de la dînșii în mijlocul altor neamuri. Grecia veche, pe care Tracii aũ pregătit-o întâiũ, aũ imitat-o pe urmă, fără a consimți să se piardă cu desăvîrșire într'însa, care asimila numai slab și cu o caracteristică rea-voință, această Helladă a cetăților multe, încunjurată fiecare de cercul apărător al zeilor speciali, patroni cari nu zburau de-asupra zidurilor decît ca să pedepsească, aproape sau departe, pe locuitorii cetăților dușmane, n'a fost în stare să ajungă la concepția unității politice, răzimată pe o unitate de rasă, de religie și de misiune istorică. Alții trebuiau să aducă între Greci, și împotriva Grecilor, ideia unui Imperiu. Aũ încercat, în pace pe coastele Asiei Mici, ca și printr'o hotărîtoare năvălire în văile Traciei și Tesaliei, Perșii, a căror monarhie avea însă base prea mult deosebite de acelea care puteau fi așezate în solul elenic. După dînșii, și înaintea Romanilor, aũ încercat-o Macedonenii, popor politic de la începutul până la sfîrșitul scurtei lor existențe istorice.

Ce erau ostașii lui Filip și ai marelui „Machedon“ care a străbătut toate țerile pentru a trăi în amintirea tuturor neamu-

rilor? Ce erau acești luptători disciplinați și fanatici în același timp, prea desprețuiți de moarte ca să nu creadă în nemurirea pe care o asigura legea lui Zalmoxes, acești răscolitori de noroade cari aruncau sămînța fecundă a culturii elenice în brazda adîncă pe care o tăia fierul lor, acești neobosiți cutreierători de drumuri? Ciudat neam care *piere* în clipa cînd oasele cuceritorului rămas tînăr în amintirea veacurilor se coborău într'un mormînt, care nu mai voi să dea îndemnuri „diadohilor“ puterii lui Alexandru !

Greci, — de sigur că nu. Adevărații Greci îi fulgerau cu elocvența lui Demostene, în frasele sunătoare ale căruia își găsia rostirea un neînvins instinct de antipatie contra barbarilor cari odată cu limba nu luaseră și însușirile poporului grecesc. Ce alții puteau să fie decît locuitorii văilor Pindului și Hemului, Iliri apusenî și Traci răsăriteni, aceștia cu mult mai puternici și atît de hotărîtori în această îmbinare politică, încît au impus și limba lor acelor urmași ai rasei ilirice cari sînt Albanesi de astăzi? Astfel putem zice că, după ce cultura tracică în modestele ei forme primitive a inspirat superioara civilizație elenică, printr'o concep-

ție politică tracă anticitatea europeană a
tins întâiași dată și a izbutit să se ridice
mai presus de viața fărîmîțată și instabilă
a cetăților rivale.

Un regat macedonic, ca și un regat trac,
despărțite din această stăpînire a lumii ci-
vilisate, au dăinuit veacuri, în împrejurări
tot mai umile, până le-au cucerit Romanii.
În vestul „macedonean“ ca rege al Epiru-
lui, ca rege iliro-tracic în acel Ținut conti-
nental pe care Grecii din insule îl numiau
„Epirul“, decî Continentul, s'a ridicat, în
veacul de după Alexandru-cel-Mare, dar în
afară de contactul direct, roditor, cu cetă-
țile elenice, Pir. A căutat în Italia însăși
Roma rivală și a plecat plin de durerea că
nu poate înăbuși în cuibul său latin în-
suși, vulturul ce se ridica spre glorie și
pradă. În cel d'întăiu avînt al său peste
hotare acesta era să se abată asupra Ma-
cedoniei în decădere, pe care Tracia de
dincolo de Dunăre, apoi Geto-Dacia de din-
coace au urmat-o în căderea definitivă, în
trainica supunere față de noul Imperiu.

Așa s'a întîmplat. Se putea să fie însă
și altfel. Italia, care cuprindea pe Heneții
și Iapigii ilirici, putea să ajungă, ca odată
în veacul al VI-lea, supt Iustinian Bizanti-

nul, restaurator al Orientului în formă romană mai mult decît al Romei în Orient, o anexă supusă a Macedoniei sprijinite pe două continente. Ar fi ajuns pentru aceasta ca lui Alexandru biruitor Persia să-i fi fost mai puțin dulce, lăsîndu-i vreme să descopere și drumurile aspre către Apus. Aici în Balcani, în Carpați apoi s'ar fi întemeiat și ar fi crescut monarhia ce părea menită să dea lumii antice unitatea de care ea dovedise că are mai multă nevoie decît de orice alt lucru, fiind în stare a-i jertfi și toate glorioasele tradiții de cetate ale Helladei. În *altă* lume, noi am fi avut fără îndoială alt rol decît acela pe care, în izolarea noastră pe care numai într'un târziu era s'o tulbure țeranul italic, apoi legionarul latin, puturăm să-l avem.

Nu un veac și jumătate de coloni romani strînși în tot Imperiul, cu adaus de veterani de toate neamurile, într'un veac cînd Italia însăși era cosmopolită și Roma plină, de sus până jos, de Greci, de Sirieni, de Evrei, nu un spațiu așa de restrîns de acțiune romană exercitată pe amîndouă malurile Dunării de tîrgoveți eterogeni ca obîrșie, fără adevărate rădăcini în avîntul lor

spre câștig — ca în Transvaalul, și el bogat în mine, de astăzi —, fără unitate morală, fără vre-un ideal cultural ori politic, nu *atît de puțin*, față de mărimea problemei, era de ajuns ca să desnaționalizeze nația care putuse da lumii elementele unei împărății și temeiul mai multor regate durabile. Am admis și aiurea, ca singură ipotesă admisibilă, că, de mult încă, pămîntul italic, ajuns, ca Flandra evului mediu, o *continua urbs*, hrănindu-se din griul Siciliei și Africeii și din transporturile lumii, răspingea pe țeran, care nu-și mai găsia nici ocupația folositoare, nici acel spațiu vast, acea libertate de mișcări de care clasele rurale aū nevoie în totdeauna. Astfel, numai astfel, a putut să răsară așa de răpede, față de formidabila masă a Galilor înaintați în cultură, romanitatea apuseană, galică, și astfel, numai astfel a putut să răsară tot așa de răpede, față de mulțimea iute și mîndră a Iliro-Tracilor cu vechi dătime fecunde, romanitatea răsăriteană, carpato-balcanică. Procesele de desnaționalizare cer neapărat două condiții: superioritatea covârșitoare a numărului năvălitorilor și identitatea de ocupații. Le-am găsi pe *această* cale.

Și astfel Traian n'a făcut altceva decât ce făceau mai târziu Țarii ruși când mișcău oștile lor spre Răsărit pentru ca să anexeze la Statul lor Ținuturile pe care le colonisaseră, dintr'o îndrăzneată inițiativă, pe răspunderea lor proprie, Cazacii rătăcitori. Marele Împărat a *consolidat politic o mare și destul de veche operă de expansiune națională*, care a păstrat tot patrimoniul tradițional tracic —, veșmînt, datini agricole, artă, religie —, impunînd însă *graiul* oaspeților. Întocmai așa se întîmplă cu desnaționalizarea, în zilele noastre, a Romînilor bucovineni de către Rusneci, orî s'a întîmplat, acum vre-o șapte sute de ani măcar, cu desnaționalizarea Romînilor din părțile apusene ale Moldovei de către Unguri.

În asemenea condiții ce au dat Romanii mai prețios lumii întregi, *simțul de strictă, nemiloasă ordine politică*, de ascundere totală a pietrei individuale sub cimentul etern al Statului, a fost la noi, nu o formă de care să ne putem desface, cum s'au desfăcut de dînsa pe încetul, în Bizanț, Grecii, peste strîmtori, în aceiași lume bizantină, Asiatică, ci un *element fundamental al ființei noastre naționale*. Și cel din urmă țeran, respectabil prin moștenirea milenară de

cultură tracică ce închide în suflet, devine încă mai respectabil în ochii urmăritorului marilor înfriuri rodnice între popoare, prin ideia romană, cea mai înaltă idee politică de care a fost stăpînită lumea, care se sălăşluieşte, fără s'o bănuiască, în sufletul lui simplu, dar capabil de acele cumînţi soco-teli conservative ce nu vin decît din experienţe istorice milenare şi din desăvîrşita împărtăşire cu civilisaţiile de Stat cele mari.

Şi poate vorbi cineva de fuga în munţi, de ascunderea în peşteri, de totala barbarizare în adăposturi smulse fiarelor a unui popor ca acesta? Această părere, pe care se sprijiniau aceia cari, la 1877, recomanda, faţă de războiul ruso-turc, acest sistem aşa-zis strămoşesc, pe care un factor hotărîtor, şi numai unul, Domnul ţerii, n'a vrut să-l urmeze, — e pe atît de umilitoare, de degradantă din punct de vedere moral, pe cît e de neadevărată din punct de vedere istoric.

Susţinătorii ei, oameni cu imaginaţie grabnică, puneau în faţă pe barbarul cu graiul „bilbiit“, cu mersul de fiară ce pîn-deşte, cu ochii sîngerati, cu veşmîntul pătat de roşul noroiu al cîmpiilor de luptă în

fața colonului roman care, demn și mîndru, apărea între coloanele templelor de marmură ale Daciei, pentru ca înaintea acestei vedenii grozave să arăte prin fuga lui desnădăjduită în singurătăți înguste și prăpăstioase că preferă ca vecin fiara îmblînzită, omului ajuns în halul de fiară. De fapt, barbarul știa ceva latinește din prada deasă a provinciilor, din neconținută cercetare a bilciurilor de prin *emporiile* de la hotare, din însoțirea cu roabele, din primirea în suflet a legii creștine, din serviciul său întâmplător în oștile împărătești. Iar acest „Roman“ fără ocrotire, lăsat numai în seama lui, încunjurat de ruinele, de mult părăsite, ale orașelor „Daciei fericite“ de pe vremuri, legat în multe privinți de German, de Slav, de Hun și înfrățit foarte adese ori cu dînsul, nu amintea decît în instinctele prețioase ale sufletului său răbdător, pătruns de nevoia *legii*, a *cetății*, a *Domniei*, a *Împărăției*, că are alți înaintași decît vecinul cu care se întîlnia pe drumul oilor său la piatra de hotar a ogorului împărțit cu dînsul.

Am rămas decî, am persistat, am durat. Și prezența noastră aici a fost nesfîrșit de folositoare. Deținători ai celor mai vechi

tradiții culturale, le-am transmis celorlalți, tuturor celorlalți. Moștenitori ai ordinii romane, am represintat *punctul statornic* în vârtejul sălbatec al strămutărilor, rătăcirilor, năvălirilor și prin aceasta am devenit *educatori politici* ai celorlalți, ai tuturor. Iar, când, dintre ei, Slavii, așezați între noi și Bizanț, au primit de-a dreptul, oricât ar fi fost de împotrivitori prin firea lor, forme superioare de civilizație și de cultură politică, pe care ni le-au transmis, meritul lor era aproape nul. *Nu ni dădeaș nimic din al lor.* Ci Bizanțul, cu care nu mai eram în legături directe, el, continuatorul în Răsărit al Romei, înrîuria mai departe asupra noastră, în singura formă care-i era cu putință. Nu numai în așa-numitul „Imperiu romîno-bulgar“, care n’avea ce căuta dincoace de Dunăre, în poienile sărace ale codrilor, când drumul triumfal spre Bizanț îi era deschis în direcția cealaltă, dar în toate trei formațiunile politice bulgare, cu Țări-Cesari în fruntea lor (Țaratul de Preslav-Marcianopolis, de Ohrida, de Tîrnova), energia creatoare și închegătoare a fost,— și pentru cel din urmă în chip hotărîtor, vlahică, românească, precum normele de organizare, tendințele de dezvoltare răma-

seră pur romane, cum erau și în Bizanțul însuși, în care grecească era doar numai literatura de retorică și polemică teologică.

Vecinii din Vest, Ungurii, au venit din stepă, — în Panonia, apoi peste Tisa, după anul 1000 abia în Ardeal, pe la Bălgradul slavo-român, prin valea Murășului, — ca barbari caracterizați, fino-ugri galbeni-negri, mici, slabi, lipsiți și de cele mai indispensabile elemente ale unei culturi populare. Sărăcia limbii lor pentru exprimarea acestor noțiuni ajunge ca să o arăte. Rasa a fost înnobilită prin amestecul cu vechii locuitori panonici și ardeleni, și aceia nu puteau fi decât Slavi, rămași rășleți la sfârșirea Împărăției morave a lui Sviatopluc, care părea că va despărți veacuri întregi Împărăția romano-francă de Apus de către Împărăția romano-greacă de Răsărit, și apoi Români, pretutindenți amestecați cu aceștia. Și din vocabulariul slav li vin Ungurilor acele cuvinte prin care se înseamnă cuceriri culturale pe care Slavi le luaseră neapărat de la cei mai vechi locuitori tracică ai acestor pământuri și de la noi, fiii lor cei mai adevărați. Părți din Ungurime, — ca Secuii, ori coloniile din Moldova, — aruncate, pentru străji,

mai departe către Răsărit, la pasuri, și, dincolo de ele, pe cealaltă cină de munte, aū primit chiar aproape deplin tradiția noastră populară. Dacă regatul Ungariei e o creațiune politică bizantină revăzută de Roma Papilor, cari l-aū făcut feudă apostolică, Voevodatul Ardealului, Banaturile Bosniei, Macivei, mai departe a Severinului sînt traduceri în realități maghiare a concepțiilor noastre politice elementare.

Astfel, cu aceste elemente, ajungem la vremea Domniilor.

LECȚIA A II-A.

Nu mai merită o discuție ipoteza interesată că Românii ar fi venit de peste Dunăre în veacul al XIII-lea sau al XIV-lea; cele din urmă încercări de a „dovedi“, fie și prin casuistică documentară, această părere inspiră cercetătorului serios, care vede în istorie realități, asemănătoare cu acele de astăzi, ce trebuie reconstituite, pe base de psihologie individuală și socială, de cine e chemat pentru aceasta, va privi cu compătimire asemenea zvîrcoliri care desono-rează știința.

De peste Dunăre să fi venit? Din ce motiv și pentru ce scop? Cînd Attila mută elemente romanice de pe malul drept ca

să împoporeze și să civiliseze stepa sa panonică, lucrul se înțelege; se înțelege iarăși când Domniî noștri din veacul al XV-lea și al XVI-lea aduceau cu ei, după năvăliri peste marele rîu, miî de sătenî creștinî din stăpînirea turcească pentru a-î așeza aici, în slobozîi scutite de multe greutăți. Dar ca așa ceva să se fi întîmplat în veacul al XIII-lea, cînd dincoace de Dunăre stăpîniă, de la o bucată de vreme, groaza Tatarilor, iar înainte de aceasta Împărăția puternică a Asăneștilor n'ar fi îngăduit să-î fugă locuitorî cu miile, orî ca asemenea strămutări să se fi săvîrșit în veacul al XIV-lea, cînd izvoarele curg bogate și pentru cea mai mică schimbare politică, e dincolo de marginile logiceî sănătoase.

În masă au venit spre Apus, plecînd de la noi și din Balcanî, pînă în Grecia, locuri unde-î aduseseră Haniî marelui asalt asupra Europeî, Țiganiî, în cele d'întăiu decenii ale veacului al XV-lea. Dar li știm toate popasurile, toate isprăvile; sute de legende se țese în jurul ivirii lor neașteptate. Și starea lor de drept a fost totdeauna privilegiată, nu îniosită, apăsată, tot mai mult, ca a noastră; doar acestor „Egipteni” pentru învățații de atunci ai Vestului, li se zice

și azi în limba francesă: Boemienii, după scrisorile patente de recomandatie și apărare ale Împăratului Sigismund, rege al Ungariei și Boemiei. Împodobiți cu drepturi speciale au venit în veacul al XI-lea în Ardeal Sașii renanți. Orice poporație chemată, orice poporație îngăduită chiar, oricine se înfățișează pașnic și se arată dispus a munci, e sigur, în tot evul mediu, să-și capete „cărțile” pecetluite ale unor suverani bucuroși că „pustiile”, „deșerturile” lor vor fi de acum înainte locuite. Și „sloboziile” noastre, pomenite mai sus, o dovedesc. Așa încât apăsarea Românilor în Ungaria, desconsiderarea și prigonirea lor, înlăturarea unei întregi națiuni numeroase, istețe, harnice arată tocmai că ei erau localnicii mai vechi, fiii dreptii ai pământului, pe cari năvălitorii și cei ocroțiți de dinșii căutaă, dacă nu să-i distrugă, măcar să-i îndepărteze cu totul de la bogăție și de la putere.

Argumentul cel mai puternic pentru viața noastră neconținută, aproape în aceleași condiții, într-o înceată dezvoltare normală, care tindea spre forme politice nouă, în legătură însă cu cele mai vechi tradiții ale țării, e felul cum în veacul al XIV-lea acele

forme politice se desăvîrşesc. De la 1300 înainte începe a se alcătui în Argeş, stăpînind asupra Voevodatelor şi judeţelor de văi, Jiieni, Olteni, Argeşeni, Dîmboviceni, mai târziu Prahoveni şi Ialomiţeni, o Domnie, un „*Mare-Voevodat*“, un fel de „despotat“ după moda bizantină, introdusă şi la Sîrbî, căci între rudele lui Mircea-cel-Mare este o Calinichia, de bună seamă vre-o odraslă de Bizanţ, şi vulturul împărătesc se vede pe cnemidele şi pe veşmîntul aceluiaşi în chipul ctitoresc de la Cozia. Peste o jumătate de veac avem, printr'o coborîre din Maramurăş, Ținut ferit încă de stăpînirea directă ungurească, a unui Voevod cu tovarăşii săi într'o țară care nu avea decît juzi, şi aceia cu o însemnătate mai mică decît aiurea, Domnia cea nouă a Moldovei, a riului Moldova, care alipi în curînd la aceşti Moldoveni pe Suceveni, Sireteni, Bistriţeni, Trotuşeni, până ce Prutenii şi locuitorii văilor dintre Prut şi Nistru veniră să se adauge la zestrea omească a noului Voevodat. Întemeiat prin Romîni dintr'un Ținut supus Ungariei, acestălalt principat se razimă şi el pe organizaţii locale străvechi, pe o ordine preexistentă, căci, dacă ar fi fost ca atunci să se stabilească ordinea, de sigur că Moldova n'ar fi

atins în cîteva decenii numai, marginea sa firească, a Nistrului adînc, a gurilor Dunărene, a țărmului de Mare.

Dar s'a pomenit vre-odată ca un neam de pribegî, în stare să dea, în avîntul cuceririi, vre-o mare Împărăție sălbatecă și trecătoare, să desfășure pe rînd, răbdător și sigur, forme de organizație populară tot mai înnalte până se închiagă State? S'a văzut oare păstori părăsind, fără niciun motiv, drumurile lor, bine stabilite din vechi, de imigrațiune anuală, de *transhumanță*, pentru ca, într'o subită prefacere misterioasă, să puie temeliile adînci ale unui Stat pe care nicio dușmănie a oamenilor să nu-l poată dărîma, atunci cînd în jur regate sînt luate de furtună și Împărății străvechi se prăbușesc? Și în istorie ca și în geologie sînt formațiuni vulcanice zguduitoare și sînt încete depuneri sedimentare, singurele traionice și roditoare. Dintre acestea din urmă au fost Statele noastre și toată viața politică mai modestă din care a răsarit.

Și a răsarit deci, nu ca un capriciu al vremurilor, ci ca o *necesitate istorică*. Și necesitățile istorice sînt totdeauna prielnice omenirii, care prin întreaga-i dezvoltare a voit ca ele să fie.

Domnul din Argeș, vechiul Tihomir saŭ Ivanco, fiul saŭ Basarab, cîștigătorul nea-tîrnării asupra Ungurilor, Nicolae Alexandru fiul lui Basarab, întemeietorul ordinii bise-ricestî prin zidirea Mitropoliei, își ziceau: „a toată Țara-Românească“. Un gînd de uni-tate stăpîniă asupra marii fapte politice care se îndeplinesc. Pentru toți Romîniî tre-buia să fie un Voevod, numai unul, „mare“ fiindcă mare era și pămîntul asupra căruia își propunea să se întindă, după un drept național de care nu se îndoia. Național și unitar național a fost începutul concen-trării noastre politice, fixînd de la început un program pe care generații, unele mai fericite, altele mai fără noroc, și l-au transmis, statornic, îndărătnic, până în ziua de astăzi.

Moldova lui Bogdan-Vodă, a lui Lațcu fiul saŭ, a feciorilor Mușatei, Petru, Roman și Ștefan, a lui Iuga și Alexandru-cel-Bun, fiiî lui Roman, a fost întăiî o stavilă cu nepu-tință de înlăturat, apoi o rivalitate perma-nentă, o concurență primejdioasă, une ori o tutelă nesuferită pentru „Munteniî“ din Argeș, cari se coborîră pe rînd la Cîmpulung, în altă vale, la Tîrgoviște, supt dealuri, la București, în șesul ce se desfășură spre Dunăre.

De sigur o nenorocire națională, sfîșiind de la început hlamida domnească pe care abia o îmbrăcase seminția lui Basarab. Dar pentru un neam adesea mai mult folos iese dintr'o întrecere înviersunată, cum a fost aceia dintre cele două principate, decît dintr'o unitate asigurată, care nu simte nevoie să-și încordeze puterile decît împotriva străinului, care vine mai rar. Hotarul dintre Moldova și Țara-Românească a ținut supt arme totdeauna în amîndouă țerile tabere gata de luptă, pe care năvălitori de altă limbă nu le-aū putut surprinde niciodată.

Alcătuirea politică îndoită o cereaū și mari nevoi de *viață economică universală*, care aū presadat la unificarea tîrzie a vieții țerănești libere în jurul celor două centre domnești. Cînd Turciū aū dat peninsulei balcanice liniște prin cucerirea lor, Sași din Sibiiū și Brașov, depositari ai mărfurilor Apusului, s'aū simțit îndemnați, cu toate dese războaie la hotare, să lege relații strînse cu acel Răsărit de unde veniaū mirodenii, stofe scumpe, arme superioare. Drumul Oltului spre Nicopol, drumul Dîmboviței spre Giurgiu, drumul Ialomiței și Siretiului spre Brăila aū început să fie bătute de dînșii pe basa privilegiilor pe care le

daŭ bucuros cei d'întăiŭ Domnŭ, doritori de
acel ban al vămilor cu care ŝi-aŭ purtat
luptele ŝi ŝi-aŭ cîştigat gloria. Ŝi, dincolo,
cînd Genovesii, pe la 1300, s'aŭ aŝezat în
Caffa ŝi în cetăţile vecine ale vechii „Gotii“
ŝi „Gazarii“ (ţara Cazarilor) crîmlene la
Marea-de-Azov, cînd avangarda negoţului
german a fost primită de regele polon Ca-
simir, stăpîn nou al Galiţiei, în umbra cas-
telelor ruseşti din Cracovia ŝi Liov (Lem-
berg), un curent de schimb, *alt* curent, că-
tînd din alt magazin de produse apusene
alt debarcader pentru bogăţiile Răsăritului,
s'a produs, ŝi *Moldova a fost de nevoie*. Ca
ŝi principatul muntean, ea a păzit drumul, a
garantat liniştea, a *asigurat comerţul*. Înainte
de toate, *împotriva Tatarilor ŝi a Turcilor*.

Într'un moment din veacul al XIV-lea s'a
părut că, nemulţămindu-ne cu răspingerea
încercărilor lor de aŝezare pe malul stîng
al Dunării — unde mai târziu aŭ luat totuşi
cetăţile, vadurile, vămile —, am putea să-î
înlocuim. Bizanţul era, de fapt, mort ; Ța-
ratele bulgăreşti, despotatul Sîrbilor, micile
State greco-slave-albanese de la Adriatică
îŝi trăgeau abia sufletul. Ungaria Angevini-
lor, regilor noi, veniţi cu Carol-Robert din

Neapole, urmași ai lui Ludovic-cel-Sfint, trebuiau să se oprească în drumul lor spre Constantinopol, unde visa să învie trecătorul Imperiu latin, la Vidin. Dar Vlaicu-Vodă era primit în această cetate ca un rege desrobitor, el stăpînia Nicopole, și în curînd căpitani nepotului său Mircea, urmașul lui Dobrotici efemerul în Dobrogea numită după dînsul, înlocuitorul Genovesilor în Chilia cea veche din gurile Dunării, stăpînia în Drîstor, Silistra; după prinderea și moartea fulgerătorului Baiezid, de la sprijinul Domnului muntean atîrna cine dintre frații dușmanî va fi Sultan în noul Stambul otoman. Represintam astfel *un nou front creștin, înaintînd, cu puteri proaspete, spre cetatea împărătească.*

Era însă puțințel cam târziu pentru această operă, atît de grea. Organisația mongolică fără greș a Turcilor ni era superioară. Alt popor s'ar fi încercat de mai multe ori cu dînsa în ofensive nechibzuite, în provocări nesprijiniți de puterile trebuitoare. Aă făcut-o doar Ungurii, popor lipsit de simț politic, de la Împăratul-rege, „Chesarul-Crai” Sigismund la Matiaș Corvinul și la Ludovic al II-lea, cel ce s'a cufundat în smîrcurile de la Mohács, părăsit de ai săi, cari, într'un

ultim avînt nebun, se năpustia în goana furioasă a cailor asupra unui duşman pe deplin pregătit şi sigur de mişcările sale, care i-a strivit într'o singură îmbrăţişare de moarte. Polonia a arătat adesea pumnul Turcilor pentru a cădea, chiar în clipa următoare, în genunchi înaintea lor. Europa creştină şi-a trimes de atîtea ori spre măcel neastîmpăraţii cavaleri.

Noi am păstrat acea chibzuială înceată, acea prevedere fără greş, acel echilibru moral prin care se asigură ţerile şi se întăresc neamurile. La noi, pe pămîntul nostru, am fost pentru Turci duşmani ireducibili, peste cari nu s'a putut trece niciodată spre a se secera cu săbiile sămănătura tînără de civilisaţie a Apusului. Dar ne-am oprit aici. Dreptul nostru a fost temeiul nostru ; hotarele lui, hotarele luptei noastre. Bună răzeşi, fără altă dorinţă decît de a-şi păstra „moşia“, pămîntul strămoşilor, Românii n'aū umblat după cucerirea, supunerea saū măcar umilirea şi tulburarea altora. Ştefan-cel-Mare el însuşi, ostaşul aproape nebiruit, a trăit şi a murit în apărarea ogorului său, dincolo de marginile căruia n'avea, nu voiă să aibă nicio ambiţie. Şi aceasta era siguranţa şi toată puterea lui.

Prin aceasta oare, prin ferirea de risc, prin interzicerea oricărei acțiuni care putea să samene cu o aventură, ni-am îndeplinit oare datoria față de omenire, fixîndu-ni astfel din nou, prin lupte și jertfe, locul în istoria universală? Putem răspunde cu aceeași liniște cu care străbunul își afirma dreptul înaintea și împotriva oricui: *da*. Turcii nu puteau fi frînți, risipiți, izgoniți sau distruși nici în cea mai fericită din luptele cele mari. A văzut-o oricine s'a încercat. Ei puteau fi însă obosiți, usați, printr'o necurmată împotrivire, care, fără zile mari ori fără prea multe zile mari, fărîmîtează pe încetul, veac de veac, și avîntul cel mai strașnic. Și aceasta *noi* am făcut-o: cu cîte suferinți și pierderi, cu cîtă neliniște zilnică, numai ai noștri au știut-o, cari au tăcut de cele mai multe ori asupra zbuciumului în care au trăit. Dar fapta istorică s'a îndeplinit. Și azi, cînd Apusul ni dă ce avem nevoie să luăm de la dînsul, n'avem de ce ne rușina și nu sîntem datorî a mulțami cu umilînța sclavului: primim înapoi din seceriș ceia ce prin noi s'a apărat împotriva furtunilor și potopului.

Am fost vasali atunci pentru a trăi, și

atiția își acopăr fața în mîni la acest gînd al degradării trecute. Istoricul judecă însă altfel: erau vasalități care asigurau. Banul dat Turcilor an de an din prisosul de pace al Țerii n'a fost prea greu pentru cît a dat în schimb. Și, cînd închinarea s'a făcut chiar față de Unguri și Poloni, cari cereau mult mai mult ca să dea prea puțin ori chiar nimica, era numai o trecătoare răscumpărare a primejdiei. Domnul lua asupra-și jertfa prin care se păstra țara lui. Și, pentru ca o țară să se păstreze, pentru ca un neam să-și aibă viitorul, nu e prea mult nici cel mai mîndru Domn în genunchi înaintea fatalității, care stăpînește prea mult ca să poată umili vre-odată.

Dar iată că, la sfîrșitul veacului al XVI-lea, pare că se schimbă felul nostru de a fi. Sufletul mare al lui Mihai Viteazul ne ține spre alte idealuri, de cuceriri tot mai depărtate, de tot mai înalte idealuri. Cînd cineva rîvnește coroana Poloniei și vede la capătul speranțelor sale intrări triumfale în Viena și Praga, nu mai e de sigur răzeșul neciintit în sfintele sale hotare de drept.

Privind însă marile lucruri mai de aproape, înțelegem folosul acestor ani, așa

de mult deosebiți de ceilalți. Țerile, neamurile au nevoie de o potrivă de răbdătorii săpători de temelii și de aceia cari, ca în fabula dramatică a lui Ibsen, își pun capul ca să împlinte steagul pe turnul cel mai înalt, așa de sus, încît nimeni nu va mai putea să-l coboare, ci o generație după alta îl va vedea acolo și se va prinde de rîvna încercărilor cutezătoare. Așa a fost pentru noi Mihai Viteazul.

Pentru omenire, care a trebuit să-l vadă, fapta lui a avut urmări însemnate. După catastrofa de la Mohács, Casa de Austria, — „felix Austria, nube!“ —, avea prin moștenire, pentru Ferdinand, fratele lui Carol Quintul, dreptul la Coroana Ungariei. Dar n'avea și îndrăzneala de a o ridica din acel mîl de înfrîngere frămîntat cu un sînge de rege. A negociat cu Turcii, și a primit pașalicul de Buda; a negociat cu Ungurii ne-supuși, și a primit Ardealul cu principii maghiari și, ca suzeran, Sultanul. La sfîrșitul veacului al XVI-lea, e adevărat că Papa și miliția sa credincioasă, aprinsă a Iesuiților îndemnau la cruciate pentru scoaterea întregului Răsărit de supt Turci, cari ar fi fost izgoniți și din Constantinopol, dar Rudolf al II-lea, căruia de atîtea ori i s'a îm-

biat Ardealul, ca să-l scape din mîni prin încetineală și zgîrcenie, a fost silit să re-deschidă pentru Habsburgî chestiunea ar-deleană prin Mihaî: prin năvălirea sa în Ardeal din propria inițiativă, prin procla-marea Împăratului creștin ca stăpîn al țe-rii, prin jurămîntul către „Chesar“, pe care urmașii lui, un Radu Șerban, de două ori biruitor asupra Ungurilor și cuceritor al Ar-dealului, asupra prințului Moise Szekély, ucis, asupra lui Gabriel Báthory, pus pe fugă, nu l-au uitat.

A rămas la noi un partid creștin, în le-gătură cu Viena, cu prinții maghiari ai Ar-dealului, cu regii poloni, mai târziu cu Țarii Moscoviei. Nu se poate spune în de ajuns cît a folosit acest partid expansiunii creș-tine în Răsărit, ajutînd Împăratului să aibă, prin pacea de la Carlovăț Ardealul, prin pacea de la Pojarevacî (Passarowitz), Ba-natul. Se stabilia astfel și peste Romîni acel provisorat austriac, care poate servi, dar nu poate desființa națiunile. Îmbătați de succesele lor, răpezi și mari, de recon-stituirea Ungariei creștine, care-și căpătase înapoi și Capitala, Buda, Imperialii se cre-deau iarăși în ajunul cuceririi Țarigradului.

Poloniî regelui Ioan Sobieski își închipuiaă să poată avea Dunărea ca hotar, iar Muscalii visaă de Țaratul Răsăritului pentru Romanovî.

Aceste lucruri nu s'aă făcut însă, și anume : *din cauza Romînilor*. Am ținut din răsuputeri la individualitatea noastră națională, la neatîrnarea, asigurată de privilegiî formale, a pămîntului nostru. Cine se înșela de cererile boierimii moldovenești și muntene, ce se părea doritoare de o cît mai grabnică anexare, dădea îndată de aceleași reserve pe care nicio putere omenească și nicio viclenie diplomatică nu le putea înlătura. Astfel Sobieski a găsit la Neamț plăieșii legendei, cari aă resistat așa de mult pentru că alături de dînșii erau, nevăzute, miile de miî care luptaseră pe vremuri pentru păstrarea Moldovei; Iașul l-a găsit pustiu, și Bugeacul fără hrană și fără apă i-a înghițit oștile. Șerban Cantacuzino, care nu uita de Împărații din neamul său, a ținut prin dibace negocierî granița închisă pentru catanele împărătești, iar, cînd ele aă pătruns, cu generalul Veterani, supt urmașul său Constantin Brîncoveanu, acesta a știut să li arăte că pentru cine intră prin Orșova poate să fie, și fără vărsare de

sînge, drum de ieşire prin Bran. Oltenia, fericită cu alipirea la posesiunile austriace, a stat nemulţămîtă şi nerăbdătoare cei douăzeci de ani cît Oltul a fost hotar pentru autonomia românească. Iar Ruşii Țarului, după intrarea în Iași şi întrăţirea supt mesele petrecerilor cu boierii moldoveni, cari s'aŭ lăsat desbrăcaţi, cu mărinimie, de oaspeţii lor, aŭ dat de Turci, cari nu se feriaŭ în lături, şi, fără sprijinul tuturor Romînilor în care se încredeaŭ, ei aŭ cumpărat printr'o pace ruşinoasă voia de a-şi duce rămăşiţele de oaste înapoi!

Am făcut bine prin această împotrivire tăcută, împiedecînd pe Austrieci de a germanisa Orientul, pe Muscali de a da supremaţia Slavilor supt sceptrul unui Împărat bizantin de sînge rusesc, fără a mai vorbi de ambiţiile neputincioase ale Poloniei gata de împărţire? *De sigur că da.* Precum în Apus valea Rinului, așa în Răsărit a Dunării e, geografic, etnografic şi politic, o lume aparte, care *nu trebuie* confundată cu altele. *În ea se întîlneşte Orientul şi Occidentul într'o fecundă înrîurire reciprocă. Şi ea garantează naţiilor creştine din Orient viaţa lor proprie.* Iar civilisaţia ome-

nească se ține prin jocul liber al sufletelor naționale.

Am ajutat aceste suflete. Preotul slav din Balcani, preotul georgian din Caucas, preotul sirian din eparhia patriarhală a Antiohiei cetiau pe cărțile tipărite de Brîncoveanu, din munca țăranimii noastre neobosite. Dacă în mănăstirile de la Atos, din Tesalia, de la Sinai sunau clopotele și ardeau candelile, era din dărnicia noastră. Sprijiniam toate Patriarhiile, hrănim toate școlile. În București și în Iași întemeiam Universități de cultură superioară elenică. Oricât am cere tuturor acestor popoare, oricum am înfățișa dreptul nostru firesc de hegemonie, și n'ar fi încă prea mult pentru serviciul esențiale.

Și Grecii nu se pot lăuda, cum binevoiau să admită istoricii noștri mai vechi, că o sută de ani ne-au ținut supt buzduganul Fanariotului Domn, supt biciul Fanariotului strângător de biruri, supt crucea Fanariotului hirotonisitor de preoți. Fanarul din Constantinopol nu era un cuib grecesc, ci o pepinieră de Domni și boieri, în care au pătruns Ghiculeștii, de loc Greci și romani-

sați, avînd în cea mai mare parte sînge românesc prin femeî, Mavrocordăteștii, cari se lăudau cu descendența, prin Alexandru-Vodă Iliăș, din însuși Alexandru-cel-Bun, Racovițeștii, Moldoveni din Țara-de-jos, Calmășeștii, ziși Callimachi, veniți din unirea unei Cîmpulungence cu un Orheian. Nicolae Mavrocordat căuta învățătură în cronicile pe care le uni în corpuri istorice, Grigore Ghica al II-lea știa românește bine, Constantin Mavrocordat muștra aspru pe ispravnicul care-l raporta elinește. De la un capăt pînă la altul al „epocei fanariote” țeranul și-a urmat tradiția milenară, preotul a cîntat după cartea românească, mai bogată atunci decît oricînd, boierul a vorbit, acasă, românește, iar condeii români nu s'a oprit nici cînd. Patronam și mai departe prin cultură tot Răsăritul, dar nu-i jertfiam nimic din individualitatea noastră națională. *Păstrăm rostul nostru în viața lumii, fără a-i jertfi ființa noastră proprie.*

LECTȚIA A III-A.

Veacul al XIX-lea, abia încheiat, nu poate să nu fie pentru noi unul din cele mai însemnate, odată ce în cuprinsul lui, bogat în fapte ce se urmează răpede, s'a căpătat unirea Romînilor dintre Carpați și Dunăre, organizarea Romăniei, stabilirea dinastiei, neatîrnarea, regalitatea românească. Din punctul de vedere însă al originalității noastre naționale și al locului pe care-l ocupăm în lume, s'ar putea ivi îndoieli.

Pare că ne-am înstrăinat de vechile noastre datine, de temeiurile înseși ale ființei noastre. Așezămintele strămoșești, socotite ca în nepotrivire cu vremea, au fost lăsate, ca și vechile clădiri, să cadă în ruină, cînd

n'au fost chiar dărîmate silnic pentru a face loc unor construcții nouă, uneori urite și nepractice, în stilul apusean atotdeauna stăpînitor. Principiile dreptului înlăturat au fost înlăturate fără milă pentru a face loc codurilor importate. O Constituție în pripă tradusă a dat cadre străine dezvoltării noastre politice. Trecutul, desprețuit, încetase de a înrîuri asupra mersului vieții noastre politice, și numele lui Ștefan-cel-Mare și lui Mihai Viteazul păreau bune numai ca să îndreptățească vanități pe care mintea, socotită, smerită înaintea lui Dumnezeu și sfielnică înaintea oamenilor, a strămoșilor noștri nu le-a cunoscut niciodată. Literatura însăși, datorită a fi expresia sinceră a sufletului unei națiuni, cu tot ceia ce el cuprinde într'însul, ajunge a fi copia dibace, vicioasă, dar servilă a romantismului, apoi și a realismului apusean. Și, ca o culme a nenorocirii, de oare ce clasa de sus nu se mai împărtășia de acea cultură milenară de care poporul nu voia, nu putea și nu trebuia să se despartă, între una și alta s'a săpat o prăpastie pe care toate silințele oamenilor de bine nu vor ajunge, încă multă vreme, s'o astupe.

Așa fiind, îndreptarea noastră nemaî fiind

în noi înșine, ochii noștri urmărind totdeauna un ideal în afară de noi, de multe ori chiar în afară de cea ce era cu putință la noi — în care cas prindeam neapărat numai forme goale —, lucrurile noastre, cu adevărul înfățișării lor și logica legăturii dintre dînsele, căzînd tot mai mult într'o nepioasă uitare, o concepție greșită a explicat ultimii pași mari din dezvoltarea noastră națională. Aă crezut și cred încă mulți — chiar și profesori de Universitate, cari deneagă acestei națiuni originalitatea în trecut pentru a o putea declara incapabilă de originalitate în viitor — că tot ce am adaus la vechea stare în care ne-a găsit începutul veacului celui nou, e un dar mărinimos al Europei, patroana neobosită a soartei poporului român.

1800 : nestatornicia uimitoare a creațiilor lui Napoleon I-ii, fabricînd țeri fără națiuni; între cele neconținut, după interesele sale, oferite larg în dreapta și în stînga, doritorilor de mărire și influență, „Principatele“, „țerișoarele“ barbare, a căror existență atîrna de orice capriciu a puternicilor de lîngă ele și al atotputernicului care se juca în voie cu hotarele și chiar cu coroanele regilor. Pacea dela București, de acum

o sută de ani, iea numai, pentru Rusia, Basarabia, a cărei pierdere se adăuga la pierderea, din 1775, a Bucovinei, către Austria. Ne-a scăpat, măcar în parte, înfățișarea de atunci a împrejurărilor europene. Boierii noștri se plîng, după 1812, numai că birul e prea greu pentru o țară acum prea mică și că și-au pierdut legătura cu moșiile de peste Prut.

1821 : Grecii se ridică împotriva Turcilor, ca să învie pentru tînărul fiu de Domn și general rus Alexandru Ipsilanti Împărăția bizantină. Revoluția lor e un răsunset al tulburărilor din Apus, în Spania și în Italia. Mișcarea grecească nu ne poate cuprinde în sensul ei, dar ea ne înrîurește pentru a încerca și noi o răscoală țerănească, a lui Tudor Vladimirescu. Ea nu-și află drumul însă, „Domnul Tudor“ piere. Și, atunci, Turcii, cari pierduseră firește orice încredere în Greci prin cari până atunci îndepliniseră anumite rosturi politice, ei, stăpîniți, din ura lor împotriva unor robî obraznici, ni dăruiesc Domniile prin pămîntenii, prin boierii de țară.

1848 : Apusul e iarăși în fierbere. Revoluția din Paris, care răstoarnă pe Carol al X-lea pentru a da tronul lui Ludovic-Filip, regele burghesiei, cuprinde în flacăările-î,

care se întind răpede, mai toată Europa. Studenții entusiaști, fără simț pentru realitățile politice, fără măsură în avântul lor nemărgenit către idealul de „libertate, egalitate și fraternitate“, aduc și la noi ca semn de revoluție tricolorul biruitor pe baricade. Avem la București o republică de vară a tineretului. Prin ea și, după răpedea ei înăbușire de Ruși, cari silesc la o atitudine dușmană și pe Turcii aclamați călduros de revoluționari, idei nouă, cele care vor însufleți de acum înaintea națiunea, se aduc din acel Apus, patrie a teoriilor generoase, și se încetățenesc pentru totdeauna la noi. Încă un dar, adaus pe lângă celelalte.

1853 : Războiul Crimeii. Pribegii noștri au răscolit lumea diplomaților, ziariștilor, publiciștilor din Vest. Toți ne cunosc, ne apreciază, ne compătimesc. Pentru ca noi să putem răsufla în voie, Europa, condusă de Napoleon al III-lea, se ridică împotriva greoaiei tiranii a Rusiei în Orient. Pacea de la Paris ni asigură un viitor. Unirea Principatelor e cuprinsă în germene în clausele convenției, speciale pentru noi, care a urmat tratatul. Europa ne îndeamnă pe toate căile să facem unirea, și ea salută cu bucurie alegerea lui

Alexandru Ioan I-iu Cuza, care da trăinicia cuvenită creațiunii sale dela Dunăre.

Peste șapte ani dinastia străină, pe care o cerea de mult dorințele noastre, se așează în România. Îndată un război vine să hotărească definitiv situația noastră, războiul, împotriva Turcilor ce par ajunși pe marea prăpastie, al Rusiei ce se întoarce, hotărâtă a-și relua rolul în Orient. Cerem, ca unii ce ne găsim supt ocrotirea Puterilor, pe basă de tratate, sprijinul acestora în ceasul cel mai greu pentru noi. Nu ni se da; ajungem a lupta împotriva vechilor suzerani alături de „protectrița“ de odinioară. Biruim și păgubim, luându-ni-se Basarabia-de-jos. La Berlin delegații noștri cer cu încredere, în cuvinte călduroase, cu accente de adîncă durere, să „treacă de la noi paharul acesta“. Trebuia totuși să-l bem.

Și, ca o concluzie firească, nevoia de-a întreba oricînd dincolo de nevoile și aspirațiile noastre, căci avem conștiința de a fi numai un factor de pace în Orient...

Istoria însă, răzimată pe adîncirea informației cunoscute și pe descoperirea unei informații nouă, judecă astăzi altfel.

În cursul veacului al XVIII-lea, ținuturile noastre — care nu erau „ținuturi“, cum nu e ținutură Danemarca, mai mică decît noi, Belgia care nu ne ajunge, căci ținuturile se socot după ce oameni, ce cultură și ce drepturi cuprind, iar nu după chilometrii pe cari-le poate însemna agrimensura —, au fost ocupate de Ruși și Austriei mai bine de cinsprezece ani. Totuși neconținutele au fost străbătute, în clasa boierească, singura în stare să aibă idei politice, de mișcări de conștiință. Înainte de pacea de la Chiuciuc-Cainargi (1774), înainte de cele de la Siștov (1791) și Iași (1792), această boierime de sînge românesc se sfătuieste aprins în vederea unei noi alcătuirii a ținuturilor dunărene: pe lîngă cei cari merg să se plece ca robi la tronul Ecaterinei a II-a, rugîndu-se pentru izbăvitoarea anexare, lucrează ceilalți, cari născocesc vechi tratate cu Poarta, cari trag pretenții din desfășurarea unui trecut pe care-l cercetează cu iubire, cari doresc să aibă cît de puține legături cu stăpîniul Turcilor — plătind și tributul prin ambasadorii europeni —, cari reclamă Domn de țară, privilegiile îndătinat, o armată națională.

Vine anul 1821: fiii cugetătorilor politici ale căror dorinți le-am pomenit, nu se mul-

țămesc să refuze Grecilor, cu cari sufletește n'aū nimic de împărțit, acel sprijin pe care eteriști il cereaū cu desperare. Strîngîndu-se laolaltă, Moldoveni de o parte, Muntenii de alta, boieri mari într'o grupă, boieri mici în alta, ei elaborează „legături“, proiecte de reformă, constituții gata făcute, ca aceia pe care o înfățișa blajinului Ioan Sandu Sturza, la 1824, bunicul mamei mele Iordachi Drăghici și pe care consulatul rusesc o făcea să fie retrasă. Ochiul Turcilor se deschid prin cererea, prin „arzul“ boierilor de mîna a doua a Moldovei, cari nu voiesc oligarhia aristocratică a Divaniților, ci stăruie numai ca un pămîntean să primească steagul și cuca. Astfel capătă Domnia Grigore Ghica-Vodă pentru Țara-Românească, Ioan Sandu Sturza pentru Moldova. Și, în simplitatea lor, ei simt totuși cui îi dătoresc situația lor, și instinctiva dorință de neatîrnare a vremii lor vorbește prin buzele acestuia din urmă cînd, la 1828, face a se răspunde ofițerului rus Liprandi, venit să-l ia în primire, în clipa unei nouă năvăliri: „Spune-î dumisale că, de vra să mă păzească din poruncă, să-și urmeze datoria lui cum știe, iar, de vra să-mi facă țeremonie, îi mulțămesc, că n'am trebuință

de strajă rusească, fiindcă mă păzește Dumnezeu“.

„1848“ n'ar fi fost niciodată o realitate istorică și n'ar fi adus niciodată un folos, dacă tinerii studenți ce alergaseră de la Paris cu noua „bună-vestire“ ar fi fost singurii să vorbească și să lupte. Alături de dînsii însă găsim o profesorime, o oștire, o negustorime, crescute în spiritul acelei părți din literatura timpului, represintată de Eliad, care nu stătea numai pe culmile de munte fulgerate ale inspirației romantice, ci vorbea țerii și nației în graiul ei despre nevoile ei. Pentru ca să se ajungă la această literatură se muncise un veac în Ardeal, de atîția preoți săraci și umili dascăli, cari, pe cînd predicaŭ Evanghelia romanității și decî a mîndriei naționale, fără a se preocupa atîta de gloria și suferința mai nouă a celei din Principate, fără a căuta legături cu boierii de aice și a se strădui să-î cunoască acasă la ei, nu prevedeaŭ că peste puțin un hasard — nevoia de preceptor pentru copii a unei boieroaice muntene pribegite peste munți — va aduce dincoace p_e un cleric căzut la candidarea pentru un loc de episcop și că școala modestă a lui Gheorghe

Lazăr, feciorul iobagului din Avrig, va da suflet unei întregi națiuni.

Și acei cari văd numai înrîurirea străină în mișcarea de la 1848 uită împrejurările din Moldova. Aici n'a fost revoluție și republică. Ci un tânăr boier, Mihail Kogălniceanu, care scrisese istoria țerii sale și-i culesese cronicile, care scosese cea d'întăiu revistă literară pentru toți Romîni, „Dacia literară“, publică în exil acele „Dorinți ale partidei naționale din Moldova“ care, lăsînd viitorului grija libertății, cereau, pe lîngă o legalitate cinstită pe basa Regulamentului Organic, elaborat doară de boieri romîni, ridicarea clasei țărănești, condiție neapărată pentru existența unei națiuni românești moderne. În același timp revoluționarii din București închidea, fricos și pripit, ușile salei unde se discuta cu privire la liberarea economică și socială a țăranului supt presidenția Moldoveanului Ioan Ionescu, tovarăș de idei și de activitate al lui Kogălniceanu.

La 1853 Europa, pornind împotriva Rusiei, avea un scop mai mare decît învierea noastră politică: în interesul negoțului ei și a influenței ei viitoare, ea voia să asigure independența față de Țar a Turciei

nouă pe care o crease Sultanul Mahmud și pe care fiul său Abdul-Megid o apropiase și mai mult de Apus. Noi veniam numai pe alături, și întru cât dezvoltarea noastră nu putea să atingă dăinuirea Împărăției turcești, ajunsă o mare necesitate europeană. Dar unirea Principatelor, cu toate urmările ei de neatîrnare, era o grea lovitură adusă Turciei nouă, pornite spre o unitate administrativă care nu existase niciodată. Decî până și Napoleon al III-lea a cedat, măcar diplomatic, în chestia unirii.

Și totuși noi am făcut-o, noi prin silințele Moldovei întregi, pătrunse de spiritul de cuminte chibzuire al lui Kogălniceanu, strîns în jurul marelui său program național. Acest spirit a cîștigat și pe ceilalți Romîni, din principatul vecin, unde foștii Domni, Bibescu și Știrbei, cari, unindu-și silințele, probabil că ar fi biruit, au dus și ei lupta cu acea încetineală și lipsă de încredere în rezultatul ultim, care asigură biruința celorlalți. *Unirea e, înaintea de toate, fapta noastră, a întregii noastre culturi luptătoare.*

Și actul însuși al alegerii îndoite n'ar fi avut nicîo valoare dacă base nouă nu s'ar fi dat țerii celei nouă, ce nu putea trăi „cu cîteva mii de boieri“. Aceste base erau

cuprinse în programul național din Moldova: împroprietărirea țăranilor — întru cât s'a putut —, liberarea teritoriului de dominația călugărilor greci, recunoașterea definitivă a Unirii de către Poartă. Și, cînd la 1866, Principele străin a intrat în țară, în condiții pe care școala din București le voise în contra școlii din Iași, „dorințele partidului național“ erau îndeplinite. *Ne regeneraseră prin puterile noastre.*

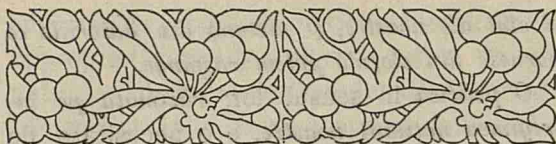
„Prin noi înșine“ a fost devisa lui Carol I-iu. Ideii retragerii la munți ca și ideii apelului stăruitor la Puteri, al căror acord nu mai exista, Domnul României li-a răspuns prin *faptul*, îndrăzneț și hotărîtor, al participării la război. Și Maiestatea Sa a vrut să arăte cum s'a căpătat neatîrnarea și regalitatea făcînd să se toarne coroana sa de întăi rege român din oțelul prins în luptă și stropit cu sîngele jertfei noastre.

Și neapărat că *altă* concluzie se impune din această altă concepție a dezvoltării noastre în veacul al XIX-lea. *Supt paza strămoșilor, pe drumul lor vechiu și sigur am cîștigat toate lucrurile mari și trainice. Viitorul nostru nu poate fi despărțit în nicio privință de trecutul lor. Toate drepturile cuprinse în*

el sînt ale noastre, și niciuna din datoriile ce pornesc din ele, n'o putem răspinge.

O politică în sensul lor, răsîmată pe întregimea națiunii noastre, e o necesitate de la care nu ne putem sustrage. Nimeni nu poate distruge ceia ce este prin voința neclintită a veacurilor, și noi sîntem, toți cîți sîntem și oriunde sîntem. Nimeni nu ni poate cere să împuținăm basa naturală a politicei noastre.

Al doilea : orîcît am iubi Apusul pentru cultura lui îndrăzneată și bogată, *de Răsărit ne leagă viața noastră și a strămoșilor noștri. Aici ni sînt toate rădăcinile, toate jertfele, toate meritele. Și rostul nostru e indicat de acestea, de vechimea și de mărirea lor : netăgăduit cel d'întăiū.* Să îndrăznim a o spune astăzi —, îmbrăcînd-o și în forma aceluî Institut de studii relative la Europa sud-ostică pe care M. S. Regele a binevoit a-l primi în clădirea mărită a „Fundației Carol I-ū“, și mîne să fim gata a-l sprijini prin faptă.

Am încheiat aceste lecții, pe care m'am simțit dator a le ținea înaintea de toate pentru oaspetele rar și scump al acestor cursuri. Către Principele Carol mă îndrept acum, în numele tuturor acelor cari nu-și pot rosti de-a dreptul sentimentele lor de nemărgenit devotament și de mîndre speranțe. Să-mi fie îngăduit să le exprim eu.

În mijlocul acestei naturi a noastre ai răsărit, Principe. În lumina soarelui nostru cald, în aierul munților noștri înalți, în preajma florilor noastre sălbatece ai crescut. Sufletul Alteței Voastre Regale a primit aceiași înțipărire ca și sufletul acestor tineri. Din aceleași scripturi, vechi și nouă, ți se hrănesc visele tinereței. Cînd la o telegramă de salutare din Galați, din partea celor adunați

ca să glorifice pe marele Eminescu, ne-ai
asigurat că speranțele tineretului sînt și
ale Altetei Voastre Regale, nu ne-am mirat,
cum azi nu ne-am mirat auzind accentele vi-
brante ale cuvîntării ce ai îndreptat către noi.
Ești pe deplin al națiunii noastre, și de mult,
toți sînt cu totul ai viitorului Tău, Principe.
Și, cînd noi, ceștia cari am străbătut o mare
parte din drumul vieții, sîntem martori ai
înțelegerii desăvîrșite, pe basă de curat ideal
romănesc între cei ce vin după noi și Acela
care va fi Regele lor, avem dreptul să credem
că munca noastră n'a fost în zădar. Căci
nimic nu poate fi mai tare pe lume decît
un neam în care, de sus pînă jos, este un
singur suflet: de încredere, de speranță, de
luptă.
